

Biologisch-dynamisch imkeren: een drieluik

Ton Thissen

Op 3 november 2005 vond in de Liemers (Gelderland) de jaarlijkse Regioavond van de imkerbond ABTB plaats. Het grootste gedeelte van de avond werd in beslag genomen door een voordracht van Wim van Grastek. Hoewel ik over het algemeen lezingen en vertogen over bijen afstandelijk en kritisch pleeg te beluisteren – er wordt nog altijd ook veel onzin verkocht – was ik van meet af aan in de ban van zijn uiteenzetting.

94

Op een of andere manier bleek hij over het vermogen te beschikken niet alleen bij mij, maar bij een groot deel van het publiek de sensatie op te roepen die iedere imker kent vanuit zijn beginnertijd. Een mooie, want indrukwekkende tijd, omdat je van de ene op de andere dag werd geconfronteerd met een – zoals afgesproken – zojuist bij je afgeleverd bijenvolkje, waarvoor je je vanaf nu verantwoordelijk voelde, terwijl dat volkje het prima zonder jou kon stellen of beter: je gedoe met hen niet op prijs bleek te stellen. Na verloop van enkele dagen besepte je een flinke verzameling regelrechte wilde dieren bij huis gehaald te hebben. Je zocht naar een soort van compromis: de beginners-cursus volgen. Je kreeg te horen hoe de bijen waren en wat ze deden en hoe je daar als imker richting aan kon geven. Dat bracht geruststelling: die wilde dieren bleken te temmen. Nou ja, hun gedrag was wel degelijk te beïnvloeden. Je kon die bijen naar je hand zetten. Dat doe ik dus nu al zo'n tien jaar. Met genoeg. Maar hoe dan ook, dat eerste jaar is en blijft toch het mooiste jaar. Toen het hebben van respect, ontzag, bewondering en verwondering voor je bijen nog heel gewoon was.

(I) Respect voor de imme

Wim van Grastek leek van dit laatste a.h.w. op de hoogte. Hij ging er in ieder geval van uit en begon zijn verhaal met de voorjaarscontrole. Niet naar de normen van de imker maar naar die van de imme. Omdat in de natuurbouw altijd sprake is van een oneven aantal raten met als gevolg de aanwezigheid van een midden-raam, zou je kunnen overwegen je kast te voorzien van negen of van elf raten. Bij elf raten is de afstand tussen de raten/raten kleiner maar natuurlijker dan bij een 10-raamsconstructie. Dat bevordert de natuurlijke warmtehuishouding, het scheelt je bijen om de ruimte te vullen en het beperkt de varroa, die de warmte schuwt. Je respecteert niet alleen de bijen; je speelt

ze ook in de kaart.

Nou hing ik altijd al 11 raten in de kast, maar ik deed dat alleen om spekramen te voorkomen en geklieder bij het uitnemen en bij het ontzegelen. Het deed me genoeg te horen dat ik er de bijen ook nog een plezier mee deed.

In het voorjaar plegen de meeste imkers ruimte te geven door er een bak (veelal met kunstraat) bovenop te zetten. Vaak haalt men dan een paar raten broed omhoog om de bijen te dwingen naar boven te gaan. Van nature bouwen bijen echter van boven naar beneden. Als je ruimte geeft door de bak er niet bovenop, maar eronder te zetten, toon je niet alleen respect voor je bijen maar je speelt ze ook weer in de kaart. Ik nam mij op die avond ter plekke voor in het vervolg de bakken eronder te zetten.

Biologisch-dynamisch

Zo ging het nog een poos door over was, cellen, maagdelijke raat, zwermen en inwintering. Het had allemaal te maken met de biologisch-dynamische bijenteelt, zoals na verloop van tijd steeds duidelijker werd.

Ik sloeg er thuis de Imkers Encyclopedie voor Nederland en België op na en las o.a. dat deze manier van bijenhouden te maken heeft met de door Rudolf

Steiner (1861-1924) in gang gezette antroposofische beweging die o.a. geleid heeft tot biologisch-dynamische landbouwmethoden en tot de daarvan afgeleide biologisch-dynamische bijenteelt. De achtergrond hiervan houdt in dat men tot een zo gezond mogelijke samenleving tracht te komen door alles wat in de maatschappij als onnatuurlijk wordt ervaren, kritisch te bezien. Dit laatste vond ik nogal negatief en communicatieonvriendelijk geformuleerd. Bij Wim van Grasstek had ik daar die avond weinig last van gehad. Hij liet alleen maar zien en horen hoe hij met zijn bijen omging en waarom hij dat op deze wijze deed. Ik besloot hem te bellen voor een afspraak.

(II) Om de kachel

Op 16 januari zit ik aan het Kloosterpad 4 te Renkum tegenover hem en samen om de houtkachel in zijn 'huisje' achter het woonhuis. Hij blijkt desgevraagd in 2006 54 jaar te gaan worden, sinds eind jaren '70 bijen te hebben, zijn dagelijks brood te verdienen als bedrijfs-leider van een aannemersbedrijf en zijn 'huisje' zelf gebouwd te hebben. Het bijzondere ervan is dat de muren uit leem zijn opgetrokken en dat er veel hout is gebruikt. Hijzelf spreekt in dit geval van organische vormgeving. Daarbij spelen natuurlijke materialen een belangrijke rol. We gaan er niet dieper op in want we moeten naar de bijen.

Vanwaar die belangstelling voor bijen? Wim: 'Ik heb van kindsbeen af insecten altijd heel interessant gevonden. Dat kan te maken hebben met het feit dat ik geboren en getogen ben op een boerderij. Mijn vader had trouwens ook wel wat met de natuur. Hij kon lyrisch worden over de telkenjare terugkerende zwaluwen. Ook de landelijke omgeving kan aanleiding gegeven hebben. Ik hield van struinen: het veld ingaan en kijken naar wat je tegenkomt. Ik doe het nog steeds graag. Ik kan hier zo'n beetje alles vinden wat me aan het hart gaat. Ik zal zo'n 26 jaar geweest zijn toen een imker aan mij vroeg enkele korven bijen die door kinderen verstoord waren, in mijn tuin onder te brengen. Met die bijen ging alles verkeerd: hij zette ze pal in de zon en het doppen breken een dag later werd zo ruw uitgevoerd dat het venijnigheid troef werd. Hoe dan ook, als dank voor de medewerking liet hij één korf achter. Daaruit zijn eigenlijk al mijn bijenvolken voortgekomen. Het volgende jaar had ik drie zwermen. Dus drie kasten erbij. Zo groeide ik gaandeweg naar tachtig volken. Op dit moment zijn dat er veertig. Na een paar jaar volgde ik de beginnerscursus bij de ANI. Toen kwam de varroa. De wijze waarop de toenmalige imkerij daarmee omging beviel me niet. Mijn gevoel zei dat

er iets niet klopte. Wat later hield ene Erna Casparé – toen al tachtig jaar oud – een lezing in Tiel. Zij had het o.a. over waarnemingen buiten je zintuigen om. Dat sprak mij aan. Al eerder had ik bij mijzelf vastgesteld dat het gevoel mij in mijn leven beter navigeerde dan het verstand. Ik was me er gaandeweg steeds meer van bewust geworden eigenlijk nooit alleen te zijn. Ik werd naar mijn indruk door allerlei wezens omgeven. Zonder het te weten bleek ik die avond bij Rudolf Steiner aangeland. Nog niet op de hoogte van zijn filosofie liet ik mij desgevraagd toch noteren als contactpersoon in de regio Arnhem waar het de biologisch-dynamische bijenteelt betrof. Dat betekende: Rudolf Steiner lezen. Met name zijn boek: *De Bijen* (8 voordrachten over de bijen en hun betekenis voor mens, kosmos en aarde)'.

Rudolf Steiner

Waarom klikte het tussen Wim van Grasstek en Rudolf Steiner? Wim: 'Steiner maakte mij duidelijk dat er meer is dan wat je zintuigen registreren. Mensen zijn geneigd tot analyseren om langs deze weg vast te stellen hoe iets in elkaar zit. Men ontleedt om het geheel te definiëren. Maar het geheel is meer dan de som der delen. Het gaat erom hoe al die delen met elkaar samenhangen en zo een hogere meerwaardige realiteit bewerkstelligen. In de biologisch-dynamische bijenteelt heeft men het dan ook vaak over de imme. Niet zozeer in de betekenis van de bij of de bijenzwerm; eerder in de zin van het bijenvolk benevens de korf, dus met zijn behuizing. En dat zijn naast de kast, de raten, het voedsel en het broed ook de omgeving, de bijenweide dus. Al deze onderdelen staan in een nauwe relatie tot elkaar. Als het hier hapert heb je daar een probleem. Steiner heeft in zijn voordrachten een bijenvolk wel eens vergeleken met het menselijk lichaam. Van een ontstoken teen kun je goed ziek zijn'.

Veel zelf doen

Zo met elkaar pratend begint het erop te lijken dat Steiner vooral over bijen gedacht en geschreven heeft. Dat is allerminst het geval. Wie zijn verzameld werk erop naslaat, ziet dat hij zich richtte op alle gebieden van cultuur en samenleving. In zijn antroposofie wordt getracht wetenschap, religie en kunst, opvoeding, geneeskunde, landbouw en sociale wetenschappen in één harmonisch verband te brengen. Wim: 'Maar Steiner komt niet met pasklare oplossingen. Hij heeft ons zijn ideeënwereld weliswaar ontvouwd, maar je moet die wel zelf tot ontwikkeling brengen. Dat valt – zeker in het begin – niet altijd mee. Daarom wilde ik aanvankelijk zoveel mogelijk mensen meekrijgen, ze

bekeren desnoods. Maar zo werkt het niet. Je moet aan de ene kant iedereen zoveel mogelijk in zijn waarde laten, aan de andere kant hard aan jezelf werken en uitdragen wat dat voortbrengt. En zelfs daar moet je voorzichtig mee zijn. Daarom heb ik het tijdens mijn voordrachten in het land bij voorkeur over de praktische kant van de biologisch-dynamische bijenteelt. Wij, bd-imkers, gaan op een enigszins andere manier met bijen om dan de meeste imkers. We laten zien hoe en leggen uit waarom. En daar laten wij het meestal bij. Wel hebben we vaak veel informatiemateriaal bij ons. Als je je verhaal goed gebracht hebt, zie je mensen daar in de pauze en na afloop in staan neuzen'.

Er is meer

96 — 'Maar intussen', vervolgt hij, 'is er wel veel meer aan de hand. Als het gaat om de relatie bijen-imker b.v. wordt er vaak op gewezen dat je je er steeds van bewust moet zijn dat bijen wilde dieren zijn. En dat is ook zo. Toch heb ik gemerkt dat mijn bijen over het algemeen rustig en aardig zijn als ik me happy voel terwijl ze best onrustig en agressief kunnen zijn als ik in een rotbui ben of vol spanning en stress zit. Ik kan de volken dan maar beter met rust laten. Ze voelen kennelijk aan dat ik niet goed in mijn vel steek. Van de andere kant is het zo dat ik op mijn werk zomaar de troffel kan laten vallen en naar mijn bijenstal moet. Ik voel dat er gezwermd wordt. Ik neem vier korven mee. Er hangen ook vier zwermen. Ik weet precies waar'.

We praten nog over evolutie, maar dan zonder Darwin, over religie, maar dan zonder kerk en over wat er nog meer is tussen hemel en aarde. Ik moet alle zeilen bijzetten om iemand die zich al 25 jaar met de antroposofie bezighoudt, te volgen. Dat voelt hij. Hij geeft me de pocket Rudolf Steiner, Over bijen mee. Voorlopig ben ik daar zoet mee.

(III) De BD-dag 2006

Op 11 maart voel ik me gaandeweg al zo BD geworden dat ik me er niet over verbaas als deze dag door Jan Saal geopend wordt met een spreuk van Steiner over de relatie tussen geest en materie. Vervolgens ontsteekt hij een forse kaars, uiteraard van bijenwas, die onze geesten moet verlichten op deze dag van informatie en communicatie. Ook een warming-up in de vorm van het gezamenlijk zingen van een lente- en een bijencanon onder regie van Astrid Schoots gaat me niet te ver. Intussen valt mij

op dat van de ongeveer honderd aanwezigen de vrouwen zo'n 40% voor hun rekening nemen. Dat maak je op andere imkerbijeenkomsten nooit mee. Daarnaast gevraagd veronderstelt een bezoeker dat het wel eens met de verzorgende instelling van de vrouw te maken kan hebben. En BD-imkers noemt ze liever bijenverzorgers dan bijenhouders. Andere vrouwen vallen haar bij.

Albert Muller maakt deel uit van de BD-imkerwerkgroep die deze dag organiseert en is ook verbonden aan een bijeninstituut in Duitsland. Om 10.00 uur start hij zijn lezing getiteld: De betekenis van de dar binnen en buiten het bijenvolk. Er komt, deels via een projectiescherm, heel wat voorbij. Over de volgorde is nagedacht. Als je na anderhalf uur de loftrompet over de dar wilt steken, moet je hem aanvankelijk niet zo positief presenteren. Althans laten zien hoe negatief eertijds over de dar gedacht en geschreven werd. Dat was dus goed bekeken.

Als praktisch imker die voor het eerst kennis maakt met de biologisch-dynamische wijze van imkeren heb ik voor u de opvallendste en meest concrete krenten uit de pap gehaald.

Darengelei

De dar is om te beginnen vooral een zintuigendier. Hij heeft zulke grote ogen dat zijn drie puntogen in de verdrukking dreigen te raken. Zijn antennes die uit 12 lidjes bestaan (bij de werkster 11) bevatten 50.000 zintuigorgaantjes; de werkster heeft er daar slechts 5000, bij de moeder zijn het er nog minder. In de knik van de voelspriet bevindt zich bij de bijen een orgaantje waarmee de luchtsnelheid gemeten wordt. Wat het voeren en het voer betreft worden we geconfronteerd met interessante gegevens. Wordt een werkbij gedurende de zes larve-dagen 150 minuten gevoerd, de koningin heeft – zeg maar – 17 uur de slabber om en de dar 8 tot 10 uur! En als we het voer categoriseren in eiwitten, vetten en vitaminen dan ziet het menu er voor de koningin, werkster en dar als volgt uit:

Eiwit	K 45	W 40	D 44
Vet	K 13	W 5,5	D 8,5
Vitamine	K 110	W 30	D 99

Je zou op grond hiervan wellicht ook wel van darrengelei kunnen spreken. De dar is blijkbaar heel belangrijk voor het bijenvolk, getuige de voedertijd en de kwaliteit van het voer.

Een derde reeks indrukwekkende gegevens betreft het verblijf van de dar buiten het volk. Hij brengt flink

'Eerst enige schroom, daarna een mooi en stevig klinkend resultaat.' Foto's: Dagmar Georgiades (12 jaar).

'Bijeenkomstwisseling in kleine groepen'

wat tijd door op de darrenverzamelplaatsen met een doorsnede van 50 tot 200 meter en in het gezelschap van makkers uit allerlei volken in een straal van 8 km. Via darrenverzamelplaatsen kan de dar als bode van zijn volk gedurende zijn leven wel zo'n 80 km overbruggen. Zo onderhoudt hij de communicatie tussen verschillende volken in een groot gebied.

Van de rechte weg

In een voordracht als deze komen nogal eens momenten voor waarop de spreker even de rechte weg verlaat met de zinsnede: wist u overigens dat ...

Wat de dar betreft: vanwege zijn afgeknotte vleugels is de dar veel wendbaarder dan koningin en werkster. Ook bestaat er zoiets als een darrenhofstaat gedurende de eerste week na uitlopen van de dar.

Wat andere zaken betreft: men heeft het er vaak over dat de temperatuur in het broednest constant 35°C is. Dat is makkelijk praten maar niet nauwkeurig. Hier is sprake van een gemiddelde. Uit infraroodopnames blijkt dat deze op sommige plekken 31°C is, op andere plekken tijdelijk 39°C vereist. Als het over eitjes gaat, hoort men vaak zeggen dat een rechtop eitje, een diagonaal eitje en een liggend eitje de eerste, tweede en de derde dag na legging aanduiden. Feit is dat op de derde dag het eitje gaat vallen of is gevallen, vlak voor het uitkomen van het larfje. Ook weet iedereen dat hij een raam met koninginnendoppen niet met de hand moet afstoten. Je zou de larf kunnen beschadigen. Bij het afstoten van werkster- en darrenbroedramen staat men daar echter niet of nauwelijks bij stil. Toch kan men met het afstoten van een broedraam 30% van de larven doden.

Zo nu en dan verschijnt op het scherm ook een uitspraak van Rudolf Steiner. Gelukkig voor ons – althans voor mij – gaat de spreker daar weinig op in. Er zijn

immers ook niet in de antroposofie geïnteresseerde imkers en belangstellenden uitgenodigd. Met hen wordt ook rekening gehouden.

De middag

De lunchpauze wordt niet zelden benut om de informatiemarkt aan te doen. Daar vallen me een tweetal A4-katernen in handen, waarin o.a. de lezingen en voordrachten van de afgelopen BD-dagen zijn gebundeld. De voordracht over de dar van vanochtend zal dus zeer waarschijnlijk straks in zo'n bundel terechtkomen. En dat is goed, want je wilt het een en ander graag nog eens terugzien.

De middag wordt gevuld met kringgesprekken o.l.v. de leden van de BD-werkgroep. Het betreft hier onderwerpen als beginnerscursus, praktische problemen, ziekten en overschakeling naar BD-imkeren. Het moet allemaal in het ene zaaltje plaatsvinden en dat lukt omdat men van goede wil is.

Het forumgesprek levert o.a. een onderzoekje op onder de hier aanwezige praktische BD-imkers. De vraag is wie geen kunstraat (meer) gebruikt maar aan natuurbouw doet. Het zijn er een tiental. Ik zit me het slingeren van ramen zonder draad voor te stellen. Mijn buurman zegt dat dat kan. Nou ja ... in ieder geval is hij verlost van het gevangeniswerk dat draadtrekken heet.

'Light is growing'

Ter afsluiting nogmaals een lentecanon. 'Light is growing, climbing sun is showing'. Met die woorden op de lippen en met een tijmplantje (cadeautje) in de hand schuif ik in een horizontale stuifsnieuwbui mijn auto in. Bedankt BD!